

ЖАРКО ЂУРОВИЋ

ПОЕТСКО У ДУКЉАНСКОЈ ЗЕМЉИ

Поетско у роману „Дукљанска земља” уздигло је пишичев израз до високе умјетничке скале. Ликови у њему обузети су невољама и пашњом, оставивши његово дубинско огледало живоћа. Сиваралачка енергија тек је тада пријемчива ако се потврди у разуђеном субјекту. Ђуровићево дјело у знаку је те потврде.

У сваком успјешном умјетничком дјелу поезија представља кључну одредницу. Па и у роману. Присуство поетског феномена веома је важно за артикулацију ствараачеве визије, која је праслика унутарњег бића. Поетско у роману Душана Ђуровића „Дукљанска земља” уздигла је пишичев израз до завидне умјетничке скале. Спрегло је или боље рећи стопило емоцију и сазнање у жив и дејствен имагинативни плет. Не би Исидора Секулић тек онако рекла да је поезија круна умјетничке вокације и да она прози прибавља неслућене креацијске могућности. Исидора је ту опаску изрекла у многим поводима, разумије се са пуно критичке разложности и мјере. Била је с правом увјерена да поетско сабира у себи импулсике датог нам живота и да је способно да га емитује на најувјерљивији начин.

Секулићева се бавила „Дукљанском земљом” Душана Ђуровића, уочивши поред других вриједних ауторових врлина и ту врлину. А она је видна у скоро свим поглављима овог романа, посебно када је писац заокупљен историјском, социолошком или љубавном тематиком. Поетско је наглашено и кад су у питању опсесије везане за феномен природе и њених тајанстава. Из Ђуровићевог примјера се јасно види како поетско оживљава исповједну фразу. Емотивно је флуидира и лирски боји. Наводим један примјер таквог бојења: *Иза иланинског венца умакао је месец јун као млада пољача, који се до мало пре просијао над равницом као сазрело родно жиће.*

Поетски тон овдје је са посебном функцијом. У исповједну фразу писац уноси чаролијски супстрат, који је важан, рекао бих пресудан,

за појачавање и динамизовање доживљаја. Не само кад се ради о природи него и о лику који је овдје основа дјела. Поетско ткање од значаја је, јер се путем њега највјерније исказује немир цијелог бића. Човјек и природа су главни постулати „Дукљанске земље”. Из лика и природе производи драма, а гдје ње нема нема ни живота. Без драме се не може лик дубински засновати. Ријеч је о драми убогог села Калин, кроз чију се судбину прелама судбина ауторових завичајника у времену аустроугарске окупације 1914–1918. године. Ђуровић природу слика поетским валерима, а они су права подлога за успјешно нијансирање. Пред ликова и необичних појава у природи, каква је, рецимо, олуја или прољећно буђење бујне калинске флоре!

Олују писац доживљава као нелагодан призор, јер за трен уништи оно што је ратарева рука с муком стварала. Усјеви који су се плодом приметили, најављујући берићетну љетину, очас су се претворили у лом и пустош, учинивши ратареву душу неспокојном и егзистентно угроженом. Аутор је олују и њен поразни учинак рељефно поетски осликао. Рекао бих да је то најслојевитије исказани фрагмент романа.

Писац са доста рафинмана прилази градњи ликова. Вјешто колорисхе њихову страст, узбуђења, дилеме. Важнијим ликовима, посебно главном лику, Кнежићу, осигурава чврсте психолошке ослонце, никад без контрастивних елемената и без поетске кристализације. Језик којим се твори прича и причање је традицијског карактера. Ријеч је о језику којим су се служили писци тзв. међуратне генерације, добивши значење класичног језика. Не знам колико је то именовање логично, али се његова употреба умногоме разликује од ове садашње. Не само у погледу језика него и технике писања.

Једно је непобитно: Ђуровићев роман „Дукљанска земља”, без обзира што је писан у кључу традиције, издржао је пробу времена и постао трајна књижевна вриједност. Тој вриједности умногоме је допринијело коришћење поетског инструментарија код фокусације ликова и укупне драме калинских житеља. Уосталом, човјеку је суђено да живјећи ствара драму. Она је стожер пустоловине. Ђуровић с правом истиче да је „Јунаштво и у патњи живети”. Око те осе окреће се васколика пишчева поетика.

Трпјети значи истински живјети. Патња представља праву дубину живота. Аутор је сагледавао живот најчешће са те стране. Скоро сви ликови у роману обузети су невољама и патњом, поставши њихово животно огледало. Ђуровићева стваралачка мисао у томе огледалу тражи одраз комичних судбина својих јунака. Стиче се утисак да свијет Калињана нема другог свијета до свијета патње и инокоштине. Назре се, у виду свијетлог зрачка, и понека нада, која је по правилу варљива и тешко остварљива. Пишчеви јунаци – Горчин, старина Бего, Ђуро, Анђа, Војо и други, своје постојање манифестују кроз надање и муку. Међутим, тај брижно његовани комадић снова брзо одува промаја жи-

вотне грубости. Нада се не претвара у живот на принципу преображења мрава и лептира. Овдје се ради о обрнутом чину: жеља се продукује у илузију. Шта вриједи што Горчин чезне за витештвом својих предака. Свијет је грађен по ђаволој мјери, а са ђаволом молитвом се не може у бистру зору!

Вјештим слагањем слика и мисли, њиховим укрштањем, аутор је на њему својствен начин, непосредно и живо, тему патње и страдалништва својих Калињана стваралачки универзализовао, поставши нека врста поетске космографије, пред којом ни пробирљива и умна Исидора није могла остати равнодушна.

Ако пажљиво читамо дјело као што је то чинила знаменита списатељица, ако помно залазимо у његове склопове, увидјећемо да поетска супстанца у „Дукљанској земљи” представља жилу куцавицу. Да штиво грије ватром умјетничке уобразиље и спонтанитета. Ти су услови у поменутом роману остварени, захваљујући моћи писца у вршењу вјеште трансформације субјектног свијета. Објект је за умјетничко казивање недовољан ако није прожет субјектом. Међу њима мора да постоји синхроност у смислу самосвојности провоцирања и трансформације унутрашњег јунаковог распињања.

Ђуровић субјект истура у први план, умјешно га акордира, најчешће кроз поетске визуре, увјерен да је стваралачка енергија тек тада пријемчива ако се потврди у разуђеном субјекту. Скоро сва поглавља у роману у знаку су те потврде. Постоји нека врста оквира из којег стварносни свијет извире из митолошког корјена, држећи се, као у ауторовом примјеру, брижљиво његоване поетске потке. Романтичарски тон понегдје надјачава призвук модернијих стремљења у изражајној сфери, али то битније не умањује вриједност дјела. Он и као такав вјерно дијаграмира драму живота као основног постулата егзистенције. То се не смије сметнути с ума кад се говори о Ђуровићевој поетици у овом роману, гдје су митско и стварносно, добили наглашену поетску номенклатуру. Они се огледају у одбојности према злу рата, а и општем злу. Писац ту одбојност исказује и кроз пародијске еквиваленте. Не често, али га исказује. Међутим, етичка компонента јавља се као стална саставница романа, као његов неизбјежни кредо. Највећма код Кнежића, кроз чију личност струји доста тога из пишчеве породичне биографије. Ауторова мисао одвија се као игра у себи, да би одатле закорачила ка другим власницима драме, не би ли их покренула из летаргичности и бар донекле усмјерила ка ненаоблаченим видцима. О њима маштају Бранко и Мира и то усред ратног пакла. У таквој ситуацији љубав дјелује као парадокс, а у ствари је победа живота!

Свако вријеме обилује искушењима. Рат га искушења силовито множи, излажући јунаке сталним провјерама савјести и преброђавању мука. Кнежић интензивно траје у дугом ланцу догађаја, одупирући се свакојаким налетима зла. Свјестан је да се на муку мора свићи и про-

тиву се зла борити. Прихватио је обје позиције. Мука намеће потребу да се човјек одржи. Величина овог лика огледа се у моћи владања муком. Поистовјетити се са том потребом, значи постојати. Горчин непрекидно исказује снагу тога поистовјећења. Откуд то код њега? Има свијест о себи и времену!

У роману сусрећемо и експлозивну реторику. То је оно стање када меки прелив, када нијансирање лика бива замијењено тврдим исповједним нагласцима. То је обично тада када се даје слика туђинског војника. Тамна тоналност постаје правило слике о туђину, чиме је причање изгубило на увјерљивости. Друкчије се пасажирају појаве из свијета завичајних житеља. Они се осјећају привидно срећни, макар и на трен, пред сликама раскоши природе. То је обично када се природа огласи родом и плодом. Тада се заборави на окупацијску стегу и тиранију. На зло које је туђин на бајонету донио!

Бог је често у помисли Калињана. Више као успутна узречица него дјелујућа сила. Горчина може само земља завести. Она стражари над животом и искушењу. Код овог јунака сврха живљења је у сразмјери са снагом воље. Колико је она јака, толико је живот осмишљен. Горчинов лик увијек се даје у поетској визури. И кад исказује себе и кад процјењује друге. Тако је и са неким другим ликовима, махом оним чијој је судбини пишчева душа наклоњена. Неки фрагменти имају чисто ликовну структуру. Тада се одређени лик или преддио (поглавље „Лонца“) пресвлаче меким лирским бојама. Те боје кадрирају носталгију и меланхолију кроз визуелну оптику. Преносе се и у монолог са поетском доминацијом. Езра Паунд је од монолога сачинио својеврсни пјеснички облик, који се срећно уткао у модерне токове европске поезије. Ђуровић је вјероватно био свјестан врлине уплива поетског у ткиво романсијерске исповијести. Истина, поетско је по својој датости хипотетично. Оно се кројује са садржајем приче ако аутор посједује моћ имагинирања. Писац причу заснива на таквој матрици, остварујући њоме пуну обухватност субјекта и жељену динамизацију исказа. Имагинативно је најдејственије ако се ситуира у поетски облик.

Ако слиједимо принцип аналогичности једног дјела са другим, „Дукљанске земље“ са „Питомом лозом“, романа „Звезде над планином“ са романом „Мирис оскоруша“, запазићемо да њих одликује разноликост не само у мотивима него и у природи исказа. У прози која је настала последице „Дукљанске земље“ (1939), видљива је „критичка“ нота и жеља за продубљавањем израза. Па ипак, „Дукљанска земља“ остала је специфична по томе што ју је изњедрила, рекло би се у једном даху, снага исповједне спонтаности и што се тема романа нашла у пуном сагласју са даром који је несумњив. Резултирао је уједначеношћу у свим дјеловима.

Роман о којем говоримо је роман са биографским предлошком. У њему егзистира више стваралачких црта, рекли смо којих, али је нају-

очљивији феномен поетске медитације. Помињемо га што се у роману јавља као појачало унутрашњих напетости и засађења. Некада кроз сажмени облик, а некад кроз облик ширих поетско-изражајних сликова. Причање би било слабашно да није интуирано и да се кроз мисао и језик не просијава идеја која је темељ приче и релеј креације. Овај роман у знаку је тих потврђених умјетничких препознатица.

Рекли смо за роман да је омеђен етиком. Све друге одлике подређене су томе начелу. Обичајност народног живота нека је врста урођене светости, а светост, ако се уважава и воли, има радо ослушкиван тон и поштовану улогу. Ђуровић је у „Дукљанској земљи” перманентно на трагу етике, њених назора и суштастава. То улива у лирске сегменте, гдје поетско и прозно измјењују улоге трансформацијских учинака.

Најдраматичнија мјеста у роману карактеришу мисли јачег поетског излива и разуђене осјећајности. Крај свег пакла у коме су се људи затекли, није ишчилио идеал из свијести људи, иако на једном мјесту писац каже: „Живот је пролазан. Живот је ништа”. Идеал се мрести из етичких норми и заснован је на чојству и јунаштву. Поетска визура чини га с разлогом узвишеним.

У сликању јунака примјетно је и изванредно осјећање за детаљ. Посебно кад се ради о јунаку затеченог неспокојем. У пищевој евокацији наилазимо и на дискретно извучене алегоријске тонове, нарочито кад се ради о окупацији муке над животом човјека. Отуда потреба јунака за контактом са другима, не би ли се терет муке олакшао. Контакт се осмишљава суштина живота али и компликује његова загонетка.

Уз раније апострофирани монолог, као један од видова исказа којим се зачарава прича, дијалогом се комплетира и продубљује слика актера драме. Код Ђуровића нема лика без ситуације. Лик је памтљив ако се издвоји као креацијска рељефика. Многи ликови у роману живе у позицији таквог знака.

Аутор „Дукљанске земље” многобројне и разнородне фрагменте вјешто је структурирао у цјелину романа, не испуштајући из вида заводљивост сугестивног високог степена, посебно у симултанизацији дијалошких веза и фабулативног тока приче. И у свим другим облицима које изискује добар роман. Предност сам дао удјелу поетског уплива, увјерен да му је то једна од главних вриједности.

Žarko Đurović

POETICAL IN *DOCLEAN LAND* BY DUŠAN ĐUROVIĆ

Summary

The novel „Doclean Land” abounds in poetic fragments. They increase the intensity of narration of all the participants in the novel, especially the key character, Gorčin Knežić. Poetic element is not visible only in depicting nature, which has obtained here a powerful artistic stamp, but also in depicting numerous inhabitants of village Kalin who, for the depth of projection, belong to the best conjured up characters in Montenegrin novel.

Poetic note, what should be praised, has greatly contributed to that, giving the novel an internal freshness and human materialization. Although the firstling in Đurović’s creation, this novel belongs to the best this modern writer has written.